

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ: АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

BANK LENDING: CURRENT STATE ANALYSIS OF THE FINANCIAL SERVICES MARKET IN UKRAINE

Хома І.Б.

доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів,
Національний університет «Львівська політехніка»

Хоркава Н.Б.

магістр,
Національний університет «Львівська політехніка»

У статті проведено емпіричне дослідження обсягів банківського кредитування в Україні упродовж 2010–2017 років за видами позичальників: юридичних та фізичних осіб. Здійснено горизонтальний та структурний аналіз цих показників, виявлено їх тенденцію. Наведено порівняння між обсягами кредитних операцій серед різних банківських груп. На основі розрахунків відносних структурних величин сформувано висновки щодо сучасного стану ринку фінансових послуг.

Ключові слова: банк, кредитування, аналіз, фінансові послуги, Україна.

В статье проведено эмпирическое исследование объемов банковского кредитования в Украине в течение 2010–2017 годов по видам заемщиков: юридических и физических лиц. Осуществлен горизонтальный и структурный анализ данных показателей, выявлены их тенденции. Приведено сравнение между объемами кредитных операций среди различных банковских групп. На основе расчетов относительных структурных величин сформированы выводы о современном состоянии рынка финансовых услуг.

Ключевые слова: банк, кредитование, анализ, финансовые услуги, Украина.

In this article has been described the research of the bank lending amount in Ukraine during 2010–2017 years for different types of borrowers: businesses and individuals. Horizontal and structural analyses of them have been conducted and the tendency has been described. The amount of banking lending between different bank groups has been compared. According to the results obtained after analyzing the structure, the current state of the financial services market has been summed up.

Key words: bank, lending, analysis, financial services, Ukraine.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток суспільства, глобалізація та інтеграція зумовлюють прискорений розвиток економіки. Це сприяє розвитку ринку фінансових послуг, який є важливим елементом фінансового ринку та зумовлює рух грошового капіталу.

Ринок фінансових послуг – це економічні відносини з приводу купівлі-продажу тимчасово вільних коштів та цінних паперів, їх розподілу, що виникають між фінансовими посередниками та економічними агентами [8]. Спектр фінансових послуг є багатограним. До них належить факторинг, лізинг, страхування, кредитування, ломбардне обслуговування тощо. У сучасних українських умовах банківське кредитування є найпоширенішим видом позики. Необхідність залучення додаткових коштів з боку юридичних осіб для розвитку бізнесу чи нестача фінансових ресурсів на певні цілі у фізичних осіб стимулює

банки здійснювати активні операції з кредитування. Однак нестійке економічне середовище та вплив політичної ситуації в країні приводить до зменшення доходів населення і суб'єктів господарювання, зростання відсоткових ставок за кредитами, закриття неплатоспроможних банків. Такі зрушення банківської системи, своєю чергою, зумовлюють скорочення усіх банківських активних операцій, у тому числі надання кредитів позичальникам.

Аналіз останніх досліджень. Банківське кредитування привертає увагу багатьох науковців. Вітчизняні вчені, такі як У.В. Росола, Н.В. Шока, М.С. Ярмолюк, в останніх дослідженнях розглядали проблеми кредитної політики та стану кредитного ринку України [8], О.В. Неізнестна аналізувала сучасний стан кредитування економіки банками [2], а Я.Р. Петрушко – кредитну діяльність банків [6]. Споживче кредитування

стало предметом дослідження І.О. Доценко [1], а банківське кредитування фізичних осіб – Т.В. Паєнтко [5].

На сучасному етапі розвитку банківської системи і кредитування загалом ця тема не втрачає своєї актуальності і потребує дедалі глибшого аналізу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на актуальність цієї теми, поза увагою залишається глибокий аналіз кредитної діяльності банків не лише з погляду виду позичальника, а й усередині банківської системи. Зокрема, мало дослідженими залишаються категорії банківських груп та кредитні операції усередині них.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз банківського кредитування залежно від позичальників – юридичних та фізичних осіб, зіставлення обсягів кредитних операцій усередині груп банків, а також висвітлення сучасного стану ринку фінансових послуг в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні найбільш поширеним видом фінансових послуг є банківське кредитування,

за якого банк надає кошти у тимчасове користування на визначений термін юридичним або фізичним особам на умовах платності та поверненості. Реципієнти використовують отримані кошти на певні цілі, сплачуючи при цьому відсотки, а після закінчення терміну повинні повернути борг банку [3].

Проаналізуємо обсяги банківського кредитування в Україні упродовж 2010–2017 років. Для банку надання кредиту є активною операцією, оскільки його кошти перебувають в обігу, забезпечуючи при цьому певний дохід. У табл. 1 подано інформацію щодо обсягів банківського кредитування юридичних та фізичних осіб, а також їх співвідношення до загальної величини активів банків України.

Для аналізу обсягів банківського кредитування фізичних та юридичних осіб в Україні у номінальному та відсотковому співвідношенні зобразимо на рис. 1 динаміку та структуру банківського кредитування упродовж 2010–2017 років.

З рис. 1 видно, що обсяги кредитування у різні роки не є постійними. Тенденція надання кредитів фізичним особам є спадною. Щодо

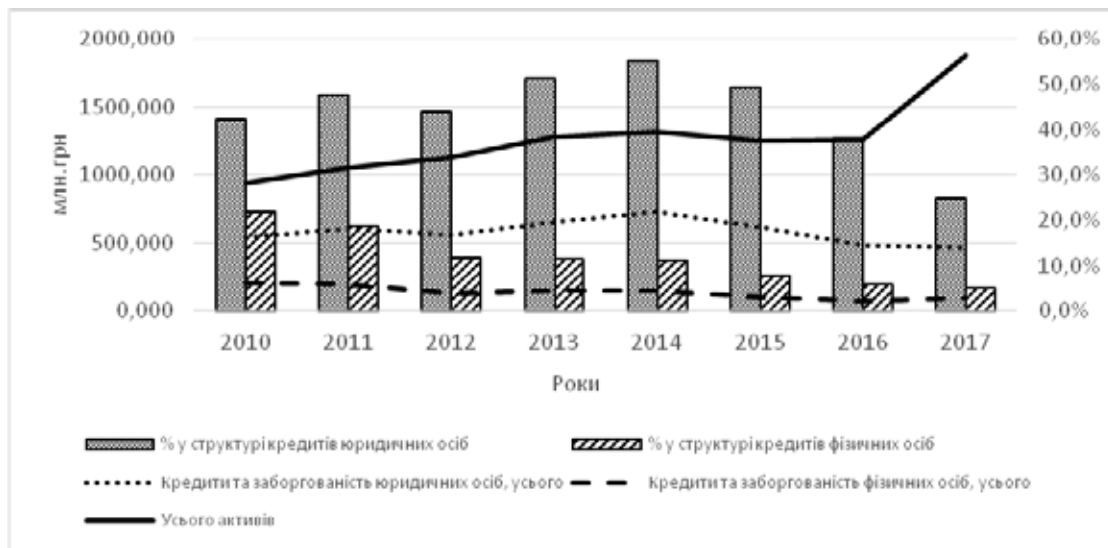

Рис. 1. Динаміка та структура банківського кредитування в Україні упродовж 2010–2017 років

Таблиця 1

Обсяги банківського кредитування в Україні упродовж 2010–2017 років (млн. грн.)

Вид активу	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Кредити та заборгованість юридичних осіб	540,542	610,414	560,765	654,146	727,819	616,421	480,295	469,265
% у структурі	42,3%	47,8%	43,9%	51,2%	55,3%	49,2%	38,2%	25,0%
Кредити та заборгованість фізичних осіб	205,829	197,793	133,616	145,082	145,792	97,553	74,342	92,063
% у структурі	21,8%	18,8%	11,9%	11,4%	11,1%	7,8%	5,9%	4,9%
Усього активів	942,084	1054,272	1127,179	1277,509	1316,718	1252,570	1258,644	1876,037

Джерело: сформовано авторами на основі [4]

кредитування юридичних осіб спостерігається певна циклічність.

У табл. 2 наведено розрахунки темпів приросту обсягів банківського кредитування, які дозволять більш точно оцінити зміни у наданні фінансових послуг банками.

Як бачимо, попри те, що загальний обсяг активів банків протягом аналізованого періоду зростає, за винятком 2015 року, коли країна оговтувалася після економічної та політичної кризи, темпи надання кредитів населенню та юридичним особам скорочувалися. Згідно з цією динамікою, найбільш чітко простежуються кризові періоди 2012, 2015 та 2016 років. Це зумовлено тим, що банківська система України, хоч і є найбільш надійним джерелом позики, але також є залежною від економічної та політичної ситуації в країні. Різке зростання відсоткових ставок за кредитами стримує попит на кредити і, таким чином, зменшує банку можливість отримати дохід. Також із динаміки темпів приросту бачимо, що кредитування юридичних осіб є менш залежним від впливу економічних факторів. Так, коли обсяги банківського кредиту зростають, темп приросту кредитування юридичних осіб у декілька разів перевищує темп приросту кредитування фізичних осіб, і навпаки, під час кризових явищ скорочення кредитування серед суб'єктів господарювання є менш різким, ніж серед населення. Ця ситуація пов'язана зі специфікою виду діяльності: для будь-якої господарської одиниці наявність коштів є необхідним елементом для підтримання своєї діяльності, саме тому за неможливості отримати їх іншим шляхом, окрім банківського кредиту, навіть за умов високих відсоткових ставок, цей вид кредитування буде застосовуватися. Фізичні особи більш незалежні у такому разі, оскільки керують своїми власними потребами та бажаннями під час вибору цільового банківського кредиту.

Щодо структурних змін, які є більш точними, оскільки на них не впливають інфляційні процеси, то з табл. 1 бачимо, що частка кредитування юридичних осіб в активах банків є значно більшою, ніж частка кредитування фізичних осіб. Зокрема, на початку аналізованого періоду у 2010–2011 роках співвідношення між наданням кредитів юридичним та фізичним особам було в середньому 2:1 серед усіх активів банків. Проте починаючи з 2012 року у частині кредитування фізичних осіб відбулися зміни. Їхня частка

скоротилася до 11% впродовж трьох наступних періодів, у 2015 році вона скоротилася до 7,8%, а станом на кінець 2017 року в усіх активах банків України структура кредитів фізичним особам становила 4,9%.

Щодо структурних змін у частині кредитування юридичних осіб, то протягом 2010–2015 років цей відсоток у середньому становив 40–50%, тобто більшу частину активів банків України становило забезпечення коштами суб'єктів господарювання. Однак у 2016 році їх частка різко скоротилася до 38,2%, а станом на кінець 2017 року становила 25%. Попри це, в останні роки значно зросла частка цінних паперів в активах банку.

Національний Банк України на чолі з Комісією з питань нагляду та регулювання діяльності банків щороку приймає рішення про розподіл банків на групи. Визначаються критерії, за якими групуються банки та оприлюднюється список банків України. Метою складання такого списку є можливість здійснення порівняльного аналізу діяльності банків та розподіл наглядових функцій і обов'язків між центральним апаратом та територіальними управліннями НБУ [7]. Протягом аналізованого періоду (2010–2017 роки) було прийнято декілька суттєвих рішень щодо групування банків України. Так, у 2010–2014 роках розподіл проводився за критерієм розміру активів банків. Виділяли 4 групи, кожній з яких присвоювався граничний розмір сукупних активів. У табл. 3 подано критерії розподілу банків України за розмірами активів.

У 2015–2017 роках групування банків проводилось за ознакою приналежності капіталу. Першу групу становлять банки з державною часткою (банки-установи, в яких держава прямо або опосередковано володіє часткою більш ніж 75% статутного капіталу); друга група – це банки іноземних банківських груп (банки-установи, контрольні пакети акцій яких належать іноземним банкам або іноземним фінансово-банківським групам); третя група – банки з приватним капіталом (серед кінцевих власників суттєвої частки є один або кілька приватних інвесторів, які прямо та/або опосередковано володіють не менш ніж 50% статутного капіталу банку). Для останньої групи станом на 2015 рік виділяли критерій частки активів банківської системи більше 0,5% і менше 0,5% відповідно. Таким чином, станом на кінець аналізованого періоду виділено 3 групи банків України.

Таблиця 2

Темп приросту обсягів банківського кредитування в Україні упродовж 2010–2017 років

Вид активу	2010–2011	2011–2012	2012–2013	2013–2014	2014–2015	2015–2016	2016–2017
Кредити та заборгованість юридичних осіб, %	12,93	–8,13	16,65	11,26	–15,31	–22,08	–2,30
Кредити та заборгованість фізичних осіб, %	–3,90	–32,45	8,58	0,49	–33,09	–23,79	23,84
Усього активів, %	11,91	6,92	13,34	3,07	–4,87	0,48	49,05

Проаналізуємо обсяги кредитування юридичних та фізичних осіб протягом 2010–2014 років за банківськими групами залежно від граничних розмірів активів.

На рис. 2 і рис. 3 подано структуру кожного виду кредитування в активах залежно від банківської групи протягом 2010–2014 років.

Проаналізувавши частку кредитів і заборгованості юридичних та фізичних осіб в активах груп, можна дійти висновку, що обсяги кредитів та

заборгованостей юридичних осіб у середньому у всіх групах банків перевищують обсяги кредитів та заборгованостей фізичних осіб у 4,5 рази. Щодо конкретних банківських груп, то найбільш суттєвою перевагою кредитування суб'єктів господарювання над громадянами виділяються II та IV групи з розривом у більш ніж 5 разів у середньому. На противагу їм, для I групи співвідношення між кредитуванням юридичних і фізичних осіб в середньому становить 3:1.

Рис. 2. Динаміка та структура кредитування юридичних осіб в активах банківської групи протягом 2010–2014 років

Рис. 3. Динаміка та структура кредитування фізичних осіб в активах банківської групи протягом 2010–2014 років

Таблиця 3

Граничні межі розміру активів для окремих груп банків у 2010–2014 роках

Банківська група	2010	2011	2012	2013	2014
Група I, млн. грн.	13000	14000	15000	20000	21000
Група II, млн. грн.	4000	4500	5000	5000	6000
Група III, млн. грн.	Більше 1500	Більше 2000	Більше 3000	Більше 3000	Більше 3000
Група IV, млн. грн.	Менше 1500	Менше 2000	Менше 3000	Менше 3000	Менше 3000

Джерело: сформовано авторами на основі [4]

Динаміка структури надання кредитів банками є такою. Для першої групи, до якої на кінець 2014 року належали банки з активами понад 21 млн. грн., характерним було різке скорочення частки кредитування протягом 2010–2012 років та деяке їх відновлення у частині юридичних осіб протягом 2013–2015 років. Для прикладу, частка надання кредитів суб'єктам господарювання у 2010 році становила 60,03%, у 2012 році вона скоротилася до 49,58%, а станом на кінець 2014 року дорівнювала 55,20%. Позики в активах I банківської групи для фізичних осіб у 2010 році займали частку у 23,40%, а на кінець 2014 року скоротилися майже удвічі і становили 12,28%.

Для II банківської групи схожою є ситуація у частині кредитування громадян, де з 20,51% у 2010 показник впав до 6,62% у 2014 році. Натомість обсяги надання кредитів юридичним особам у активах групи зросли з 52,72% у 2010 році до 58,89% у 2014 році.

III група банків, активи яких становлять від 3000 до 6000 млн. грн., дещо скоротила обсяги кредитування як для юридичних, так і для фізичних осіб – з 55,66% до 51,27% і з 18,19% до 11,84% відповідно протягом 2010–2014 років.

Для IV групи, активи якої для кожного банку становлять менше 3000 млн. грн., частка надання позик підприємствам дещо зростала, починаючи з 2012 року. Натомість кредитування фізичних осіб скоротилося майже у 3 рази: з 15,50% до 5,30%.

Згідно з цим аналізом бачимо, що економічна ситуація впливає не лише на банківську систему загалом у частині кредитування, а й на кожну групу зокрема. Найбільшими кредиторами, які водночас викликають найбільшу довіру з боку як юридичних, так і фізичних осіб, визначаються найбільші банки, I група, активи яких є досить великими, що свідчить про їхню фінансову стійкість у непередбачуваному економічному середовищі.

Для 2015–2017 років проведемо аналіз відповідно до нового групування банків України за приналежністю капіталу: з державною часткою, з іноземною часткою та приватні. На рис. 4 і рис. 5 подано динаміку структуру надання кредитів юридичним і фізичним особам за приналежністю до банківської групи.

Наведені дані та графічне зображення демонструють, що групування банків за приналежністю капіталу більш чітко визначає різницю між обсягами кредитування певного виду банків та довіру клієнтів до них. Зокрема, частка кредитування юридичних і фізичних осіб у структурі державних банків є досить малою. Проте якщо у структурі кредитування суб'єктів господарювання тенденція є спадною, то щодо фізичних осіб – навпаки. Так, у 2015 році кредити та заборгованість юридичних осіб становили 37,96% у структурі активів групи, а станом на кінець 2017 року скоротилися до 16,22%. Натомість у частині кредитування фізичних осіб з 1,36% у 2015 році їхня частка зросла до 3,35%. Однією з причин незначного обсягу кредитних операцій є специфіка державного банку, який зосереджує свою діяльність на інших видах активів, зокрема на операціях, пов'язаних із цінними паперами.

Щодо банків з іноземним капіталом частка кредитних операцій теж дещо скоротилася. У структурі активів заборгованість юридичних осіб з 50,37% у 2015 році знизилася до 35,45% у 2017 році. Проте цей показник теж є досить високим. Заборгованість фізичних осіб натомість з 12,28% скоротилася до 7,21%, на противагу банківській групі з приватним капіталом, де частка кредитів громадянам становила 6,76%. Тому можна дійти висновку, що населення більше довіряє тим банкам, капітал яких мінімум наполовину є іноземним. Для юридичних осіб, навпаки, банки з приватним капіталом є більш прийнятними для кредитування. Згідно з динамікою, у структурі активів їх обсяг станом на кінець 2017 року становив 41,52%.

Рис. 4. Динаміка та структура кредитування юридичних осіб в активах банківської групи протягом 2015–2017 років

Рис. 5. Динаміка та структура кредитування фізичних осіб в активах банківської групи протягом 2015–2017 років

Висновки. Розвиток ринку фінансових послуг тісно пов'язаний з економічною ситуацією в країні. Банківське кредитування, яке є одним із найпоширеніших видів кредитування в Україні, протягом останніх років скоротилося, що свідчить про вплив зовнішніх факторів на суб'єктів господарювання та фізичних осіб під час вибору цільового кредиту. Зокрема, зауважимо, що кредитування юридичних осіб значно перевищує частку кредитування фізичних осіб, а вплив економічної та політичної ситуації зумовлює

зменшення кредитів у фізичних осіб набагато сильніше, ніж кредитування суб'єктів господарювання, які керуються умовами бізнес-середовища. Щодо банківських груп, то класифікація за приналежністю до капіталу є більш адекватною щодо класифікації за розмірами активів. Суб'єкти господарювання під час вибору банківської групи найбільше схильються до банків із приватним капіталом, а населення – до банків з іноземною часткою, про що свідчить обсяг кредитних операцій у структурі активів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Доценко І.О. Сучасні тенденції розвитку банківського споживчого кредитування в Україні сектору / І.О. Доценко // Економіка і суспільство. 2018. № 14. С. 792–798.
2. Неізнана О.В. Дослідження сучасного стану кредитування економіки України з боку банківського сектору / О.В. Неізнана, К.В. Ткачук. // Ефективна економіка. 2018. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/67.pdf.
3. Онищенко В.О. Ринок фінансових послуг: навчальний посібник / В.О. Онищенко, Т.М. Завора. Полтава: ПолтНТУ, 2017. 409 с.
4. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.
5. Паєнко Т.В. Сучасні тенденції банківського кредитування фізичних осіб в Україні / Т.В. Паєнко, З.В. Савельєва // Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 10. С. 40–43.
6. Петрушко Я.Р. Сучасний стан кредитної діяльності банків / Я.Р. Петрушко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 1. С. 97–103.
7. Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг: Закон України від 22.08.2002 № 2664-III. Дата оновлення: 01.10.2018 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-142> (дата звернення: 20.10.2018).
8. Росола У.В. Кредитна політика та аналіз сучасного стану кредитного ринку України / У.В. Росола, Н.В. Щока, М.С. Ярмолюк // Науковий вісник Мукачівського державного університету. 2018. № 1. С. 181–188.